жыхароў горада да культурнай спадчыны сваёй малой радзімы.І гэта прынесла б вялікі плён.

1. Кулагін, А.М. Каталіцкія храмы Беларусі / А.М. Кулагін ; фатограф А.Л. Дыбоўскі. – Мінск, 2008. – С. 272–278.

2. Орша-город монастырей [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http ://ogog2.goroo-orsha.by/index.php?option=. – Дата доступа : 12.02.2016.

3. Памяць. Орша і Аршанскі раён: гісторыка-дакументальная хроніка гарадоў і раёнаў Беларусі : у 2 кн. / рэдкал.: Г.П. Пашкоў [і інш.]. – Мінск, 2000. – Кн. 2. – С. 460–467.

4. Туронак, Ю. Фарміраванне сеткі рыма-каталіцкіх парафій на Беларусі ў 1387–1781 гадах / Ю. Туронак [Электронны рэсурс]. // Наша Вера. – Рэжым доступа : http://media.catholic.by/nv/n1/. –Дата доступа : 13.02.2016.

Грыбко А.У., студ. 319 к гр.
Навуковы кіраўнік – Ражкова Л.Л.

ВОПЫТ ДАСЛЕДВАННЯ ФАЛЬКЛОРНАЙ ПЕСЕННАЙ ТРАДЫЦЫІ ВЁСКІ РЭДЗЬКАЎШЧЫНА ПАСТАЎСКАГА РАЁНА ВІЦЕБСКАЙ ВОБЛАСЦІ

У сучасным свеце хуткімі тэмпамі расце працэс урбанізацыі. Вёскі з іх самабытнай песеннай культурай паступова знікаюць з аблічча роднага краю. Я даўно зацікавілася гісторыяй і фальклорам маёй малой радзімы – вёскі Рэдзькаўшчына, што ў Пастаўскім раёне. Старыя людзі адыходзяць, а

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

маладыя не цікавяцца сваёй культурай, яны не зацікаўлены ў яе захаванні. Вельмі балюча глядзець на тое, што выдатныя ўзоры песень знікаюць разам са старэйшым пакаленнем. Таму, было вырашана сабраць песні ў вёсцы Рэдзькаўшчына і іх даследваць.

У 2014 г. я сабрала ўзоры песень, якія захаваліся да гэтага часу. Яны адносяцца да розных абрадаў і жанраў. Сярод іх большасць складаюць песні сямейна-абрадавага цыкла (асабліва вясельныя), а таксама песні каляндарна-абрадавага цыкла (абрад «Жаніцьба Цярэшкі», валачобніцкія песні), ёсць некалькі бяседных песен.

Спявачкі вёскі Рэдзькаўшчына родам з бліжэйшых мясцін, але пасля таго, як яны выйшлі замуж у гэту вёску, заўсёды заставаліся актыўнымі удзельніцамі яе жыцця. Дзякуючы гэтаму можна меркаваць, што сабраныя матэрыялы адносяцца не толькі да канкрэтнай мясцовасці, але і да яе наваколля. Пяркоўская Глафіра Пятроўна (1941 г.) з вёскі Губіна, Шкорнік Глафіра Віктараўна (1932 г.) з вёскі Луцк-Казлоўскі, Вештарат Ядзьвіга Уладзіміраўна (1936 г.) з вёскі Жуперкі, Цярлюк Часлава Цітаўна (1938 г.) з вёскі Анкуды, Ганчар Вера Фамічна (1938 г.) з вёскі Сарокі, Гінько Гэлена Васільеўна (1925 г.) з вёскі Рэдзькаўшчына.

Запісам фальклору на Пастаўшчыне і яго вывучэннем займаліся такія вучоныя, як: Г.І. Цітовіч, П.В. Шэйн (Анталогія БНП), А. Чэрны (Pieśni Białoruskie z powiatu Dziśnieńskigo gubernii Wileńskiej), З.Я. Мажэйка (Песні беларускага Паазер'я) і інш.

Сучаснымі фальклярыстамі і даследчыкамі была зроблена вялікая праца – выдадзена вялікая колькасць кніг з матэрыяламі па фальклору і народнай творчаці. Намаганнямі Т.Б. Варфаламеевай, А.М. Боганевай, Т.В. Валодзінай, М.А. Козенка і інш. была падрыхтавана серыя тамоў «Традыцыйная мастацкая культура беларусаў». У другім томе гэтай серыі даецца поўнае сістэматычнае апісанне рэгіёна Віцебскае Падзвінне.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Аналізуючы працы фалькларыстаў і этнографаў можна зрабіць вывад, што найменш даследаваным з’яўляецца Пастаўскі раён, асабліва яго ўсходняя частка. Таму, актуальным застаецца даследванне і захаванне культурнай спадчыны менавіта гэтага рэгіёна.

Рэгіён Віцебскае Падзвінне займае басейн сярэдняга цячэння Заходняй Дзвіны: на паўднёвым усходзе па дняпроўска-дзвінскім водападзеле мяжуе з Прыдняпроўем, на поўдні і паўднёвым захадзе па лясной паласе на поўнач ад Барысава і Лагойска да возера Нарач – з Цэнтральнай Беларуссю і Гродзенскім Панямоннем. На паўночным захадзе, поўначы і паўночным усходзе па дзяржаўнай граніцы Віцебскае Падзвінне мяжуе адпаведна з Літвой, Латвіяй, Пскоўскай і Смаленскай абласцямі Расіі.

Пастаўскі раён знаходзіцца на паўночным захадзе Беларусі і займае заходні выступ Віцебскай вобласці. Тэрыторыя раёна займае часткова Полацкую нізіну па сярэднім цячэнні ракі Дзісны і Свянцянскія грады. Паводле характару паверхні, а таксама па ўмовах фарміравання, тэрыторыю раёна можна падзяліць на тры часткі: паўночную – Дзісненскую нізіну, якая з'яўляецца часткай вялікай Полацкай нізіны, паўднёвую – Свянцянскія грады, і паўднёва-заходнюю – Нарацка-Вілейскую нізіну. Мясцовыя гаворкі Пастаўскага раёну належаць да паўночна-ўсходняга дыялекту і да яе паўночнай групы [1, с. 188–190]. Фалькларысты адзначаюць, што каляндарная традыцыя Беларускага Падзвіння вылучаецца жанравай разнастайнасцю абрадавых і гульнёва-забаўляльных форм, адметнасцю і багаццем лакальных варыянтаў.

Народны каляндар Падзвіння прадстаўлены багатай сістэмай свят, прысвяткаў, абрадаў, абрадавых дзеянняў, святочных звычаяў. Сюды ўваходзіць калядны комплекс з характэрнымі для Паазер’я асаблівасцямі (калядная гульня «Жаніцьба Цярэшкі», абыход двароў на «Тры Крулі» ў

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

каталікаў); веснавы цыкл, дзе найбольш вызначаюць велікодны абрад абыхода двароў з валачобнымі песнямі; летні цыкл з купальскім абрадам і традыцыяй спявання летніх працоўных песен. Паазер'е ў сваёй заходняй зоне, – рэгіён скрыжавання розных веравызнанняў, культурных узаемаўплываў. Пераважная колькасць насельніцтва тут належыць да дзвюх асноўных хрысціянскіх канфесій: праваслаўя і каталіцызма [3, с. 25].

Вопыт нашага даследвання паказвае шэраг сучасных адметнасцяў, якія яскрава бачны на прыкладзе традыцыйных абрадаў і свят, так на Заходнім Паазер'і «польскія» калядоўшчыкі заходзілі не толькі да «сваіх» – каталікаў, але і да праваслаўных, і да стараабрадцаў, у якіх свята Нараджэння Хрыстова будзе святкавацца только праз два тыдні, а ў гэты час ідзе Піліпаўскі пост. Тым не менш іх прымалі, давалі падарункі – аказвалі павагу «людзям са свету». Гэты момант яскрава характарызуе сапраўднае добрасуседства людзей розных нацый і веравызнанняў на Беларусі [3, с. 27].

«Жаніцьба Цярэшкі» – адзін з самых яркіх «маркераў» тэрыторыі Паазер'я. Хоць арэал «Цярэшкі» ахоплівае таксама частку Цэнтральнай Беларусі (паўднёвая мяжа гульні праходзіць па Мядзельшчыне, Вілейшчыне, Лагойшчыне і Барысаўшчыне), але гэта ўжо перыфірыя арэала, граніцы «рассейвання» абрадавага дзейства. На Падзвінні «Цярэшку жэняць» паўсюдна на захад ад Полацка: у заходняй частцы Полацкага, Расонскім, Лепельскім, Глыбоцкім, Пастаўскім, Міёрскім, Верхнядзвінскім, усходняй частцы Браслаўскага раёнах.

На працягу святак ладзяцца вячоркі. Заканчваюцца святкі ў каталікаў не чынам вялікага асвячэння вады на Хрышчэнне Гасподне, як у правалаўных, а святам «Тры крулі», прысвечаным успаміну аб трох валхвах, якія прыйшлі з розных бакоў свету, каб пакланіцца нованароджанаму Хрысту. Гэта свята «Трох каралей» практычна

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

выцесніла ў заходнім календары свята Богаяўлення (Хрышчэння Гасподня). У гэты апошні дзень святак «адпісваецца» каляда – на сценах усіх хатніх і гаспадарчых пабудоў ставяцца крыжыкі. На «Тры крулі» таксама здзяйсняецца віншавальны абход двароў, якога няма ў праваслаўных [3, с. 27].

Таксама вызначальнай асаблівасцю каляд з'яўляюцца калядныя карагоды, якія ладзіліся моладдзю на вячорках. Адным з такіх з'яўляецца карагод «Явар». Так яго называюць людзі ў Рэдзькаўшчыне, але этнографы і фалькларысты ведаюць яго пад назвай «Проса». Цікавым з'яўляецца той факт, што абраду каляднага абыходу двароў у Рэдзькаўшчыне да вайны не існавала. Абрад абыходу двароў быў только на Вяліканне (па ўспамінах Гэлены Гінько, 1924 г.н). Толькі з цягам часу людзі сталі хадзіць адзін да аднаго з віншаваннямі і доўжыўся гэты перыяд да свята «Трох Крулей». Спявалі звычайна калядныя песні малітоўнага, касцёльнага зместу. Варта адзначыць, што ў вёсцы Рэдзькаўшчына пераважная большасць веруючых каталікаў, таму большасць калядарна-абрадавых традыцыйных песен не захавалася, або захавалася ў такой форме, што традыцыйны тэкст спяваецца на нетрадыцыйны напеў. Напрыклад, традыцыйны тэкст валачобных песен спяваецца на напеў вядомага касцёльнага гімну «Вясёлы дзень для нас настаў», званы ў народзе «Вэсолы».

На Вяліканне дзяўчатам, якія былі незамужнія абавязкова спявалі велічальную песню «Чырвоны ружы сад зялёны вішнёвы». Пасля спеву дзяўчына павінна была даць валачобнікам дзесятак яек. Велічальныя песні ў Рэдзькаўшчыне, у адрозненні ад іншых рэгіёнаў, спяваліся толькі на Вяліканне. Купальскія песні ў вёсцы Рэдзькаўшчына, нажаль, не захаваліся. Але старыя людзі ўспамінаюць абрады, якія выконваліся на купалле – распальванне купальскага вогнішча, купальскія варожбы, качанне ў расе, кіданне вянкоў у ваду, шуканне папараць-кветкі. Жніўныя

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

песні прадстаўлены журботнымі напевамі аб цяжкай жаночай долі. Іх можна яшчэ класіфікаваць як працоўныя.

Такім чынам можна сказаць, што ўся каляндарна-абрадавая традыцыя вёскі Рэдзькаўшчына скацэнтравана вакол двух галоўных хрысціянкіх свят – Каляд і Вялікання. У меньшай ступені распаўсюджаны летні каляндарна-абрадавы цыкл. Яго прадстаўляюць купальскія абрады і варожбы, а таксама жніўныя працоўныя песні. Сямейна-абрадавы цыкл прадстаўлены галоўнымі кропкамі ў жыцці чалавека – радзінамі, вяселлем і пахаваннем. На радзінах ў вёсцы Рэдзькаўчына заўсёды спявалі прыпеўкі куму і куме, некаторыя з іх былі абавязкова эратычнага зместу:

«А кумок мой дарагі,
Не гладзі на пірагі,
Глядзі прама на мяне,
Заўлікаць буду цябе».

Цэнтаральнае месца ў сямейна-абрадавым цыкле належыць вясельным песням. Па характару гучання іх можна падзяліць на тры вобразна-эмацыянальныя сферы: святочна-прыўзнятую («вясёлую»), лірычна – журботную («абідлівую») і драматычную. У вясёлай частцы вяселля спявалі песні для сватоў, якія едуць за маладой, таксама пелі, як ад’язджаюць з дому маладой да маладога. У лірычна-журботнай спявалі песні-просьбы, каб малады не абражаў сваю жонку і ставіўся да яе з павагай, а таксама спявалі для маладой як яна ад’язджаіць са свайго дому. Цэнтральнай кропкай вяселля была яго драматычная частка – спеў для маладой «каб яна плакала» і плакаць на вяселлі маладая павінна была абавязкова. Гэты спеў адрозніваецца ад усіх іншых перш-найперш моваю. Яна складзена па-польску. Чаму спявалі менавіта яе, і як яна з’явілася на нашых землях няма адказу. Можна выявіць некалькі варыянтаў – распаўсюджанне польскай мовы і культуры з прыняццем каталіцызму (а

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

католікаў у Рэдзькаўшчыне пераважная большасць) і былым знаходжаннем усяго Пастаўскага раёна ў саставе Заходняй Беларусі, дзе праводзілася палітыка паланізацыі. Магчыма з гэтых часоў і прыйшоў у вёску гэты журботны вясельны спеў:

«У зялёным гаіку скворONOчэк нудзі,

Паментай дзевчына, паненцтва не вруці» (...)

«Пшэжэгнай мне, мама, правай рэнчкай на кшыж,

Бо юж остатній раз на муй венок патшыж.

Мамуся жэгнала, тшы разы жэгнала.

Цурусь, мая, цурусь, чэго дачэкала?».

Пасля вянчання ладзіліся гульні і танцы на якіх абавязкова іграў мясцовы ансамбль музыкантаў. Інструментарый ансамля складалі такія інструменты як скрыпка, цымбалы, дудка і гармонік. Варта адзначыць тое, што вясельныя напевы розных сфер амаль аднолькавыя, яны могуць адрозніваца толькі эмацыйным акрасам, варыянтамі распеву мелодый і зместам паэтычнага тэксту.

Такім чынам, размаўляючы са старэйшымі людзьмі, паводле ўласнай фальклорнай экспедыцыі, я пазнаёмілася з культурай роднага краю. Праца такога роду дапамагае мне ў большай ступені зведаць традыцыйную песенную культуру маёй вёскі ва ўсёй яе паўнаце, у быце, а не толькі ў сцэнічным яе ўвасабленні. Працуючы такім чынам з песенным матэрыялам, найбольш пазнаецца яго глыбінная сутнасць, сэнс і сімволіка песні. Гэта праца паказвае, што фальклор трэба збіраць і захоўваць нават і цяпер, бо жыццё людзей мяняецца, і тое, што было ў XIX ст. захавалася часткова, з’явіліся новыя ўзоры песень. Песні і звычаі рэгіёнаў паступова забываюцца, выцясняюцца радыё і тэлебачаннем. Моладзь мала цікавіцца культурай сваіх вёсак. Песенная культура, якая дагэтуль захавалася ў маленькай вёсцы служыць прыкладам культурнага жыцця яе жыхароў і іх

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

асаблівым светапоглядам. І таму галоўная задача сучаснаці – зберагчы яе і перадаць наступным пакаленням.

1. Лінгвістычная геаграфія і групоўка беларускіх гаворак / пад рэд. А.І. Аванесава, К.К. Атраховіча (К. Крапівы), Ю.Р. Мацкевіч – Мінск, 1968. – 576 с.

2. Мажэйка, З. Песні Беларускага Паазер'я/ З. Мажэйка. – Мінск, 1987. – 763 с.

3. Традыцыйная культура беларусаў. У 6 т. Т. 2. Віцебскае Падзвінне / склад. Т.Б. Варфаламеева. – Мінск : Беларуская навука, 2004. – 910 с.

4. Цітовіч, Г. Анталогія беларускай народнай песні / Г. Цітовіч. – Мінск , 1984. – 723 с.

5. Ćerny A. Pieśni Białoruskie z powiatu Dziśnieńskigo gubernii Wileńskiej. Zbjór Wiadomósci do antropologii krajowej. T.18 / A. Ćerny. – Kraków, 1895. – 41 c.

Грыцэвіч Ю.І., студ. 114 гр.
Навуковы кіраўнік – Гулак А.А.

ЖАРТОЎНЫЯ ВЫСЛОЎІ І ЗЫЧЭННІ Ў КАНТЭКСЦЕ ВЯСЕЛЬНАЙ АБРАДНАСЦІ

З празаічных гумарыстычных жанраў малой формы найбольшую папулярнасць у народзе маюць анекдоты, жарты, гумарэскі, або досціпы. Мы спынімся на жартоўных зычэннях, якія выконваліся і цяпер часткова бытуюць на вяселлі.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ